การสำรวจสถานภาพและปัญหา ระบบการผลิตและปฏิบัติการหลังการเก็บเกี่ยวผักและผลไม้ ในเขตจังหวัดนครราชสีมา

(Survey of the Status and Problems of Production and Postharvest Handling Systems of Fruits and Vegetables in Nakhon Ratchasima Province)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ยุวดี มานะเกษม
สาขาวิชาเทคโนโลยีการผลิตพืช

บทคัดย่อ

ได้ทำการสำรวจสถานภาพและปัญหาระบบการผลิตและปฏิบัติการหลังการเก็บเกี่ยวของผักและผลไม้ในเขตจังหวัดนครราชสีมา โดยวิธีเทียบเคียงกับวิธีประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน RRA (Rapid Rural Appraisal) และใช้หลักการเข้าถึงระบบ (Systems Approach) เพื่อให้ทราบถึงสภาวะและปัญหา โดยเลือกสำรวจชนิดของผักและผลไม้ที่ผลิตมากในจังหวัดนครราชสีมา และเลือกสำรวจในเขตตำบลและ/หรืออำเภอที่ทำการผลิตผักและผลไม้นั้นๆ มากที่สุด ได้เริ่มสำรวจในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2538 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2540

ผลการสำรวจในภาพรวมของผัก

พริกเล็กและพริกใหญ่

ได้ทำการสำรวจในเขตอำเภอปากช่องและอำเภอขามสะแกแสง สถานภาพการผลิตค่อนข้างสูง เนื่องจากพื้นที่เหมาะสม ระบบการผลิตยังพึ่งธรรมชาติ อาศัยน้ำตามแหล่งธรรมชาติและน้ำฝน มีปัญหาเรื่องแรงงานในการผลิต และเรื่องโรคใบหงิก มีการปฏิบัติการหลังการเก็บเกี่ยวคือการทำแห้ง ซึ่งส่วนมากจะทำแห้งหลังจากเหลือจากขายสดหรือต้องการเก็บไว้ขายเพื่อให้ได้ราคาดีและ/หรือเมื่อผลผลิตมีมากเกินไป และเกษตรกรมีเงินสำรองพอสมควร

ถั่วฝักยาว

ได้ทำการสำรวจในเขตอำเภอเมืองและอำเภอเฉลิมพระเกียรติ สถานภาพในการผลิตในอำเภอเฉลิมพระเกียรติสูงกว่าอำเภอเมืองมาก เกษตรกรมีความชำนาญในการปลูกถั่วฝักยาวเพราะปลูกกันมานานแล้ว ระบบการผลิตยังมีปัญหาเรื่องการใช้ยาฆ่าแมลง และกำจัดโรค ขาดแคลนแรงงาน ผลผลิตราคาดี ศักยภาพที่จะขยายการผลิตในอำเภอเฉลิมพระเกียรติยังมีอีกมาก แต่ในอำเภอเมืองพื้นที่ค่อนข้างจำกัด วิทยาการหลังเก็บเกี่ยวไม่มี ขายเป็นผักสด แต่ในอำเภอเฉลิมพระเกียรติมีการเก็บเมล็ดไว้ทำพันธุ์

มะเขือเทศ

ได้ทำการสำรวจในเขตอำเภอปากช่อง สถานภาพการผลิตสูง เกษตรกรใช้เทคโนโลยีในระดับสูง การผลิตมีปัญหาเรื่องโรคและแมลง และแรงงานบ้าง ราคาผลผลิตขึ้นอยู่กับจำนวนผลผลิตในท้องตลาด ศักยภาพในการขยายพื้นที่ในการผลิตมีมาก การผลิตเป็นการผลิตเพื่อบริโภคสด พ่อค้ารับซื้อผลผลิตทั้งหมด จึงไม่มีการปฏิบัติการหลังการเก็บเกี่ยวแต่อย่างใด

แตงกวา

ได้ทำการสำรวจในเขตอำเภอเมือง สถานภาพการผลิตอยู่ในระดับปานกลาง ระบบการผลิตเป็นระบบการผลิตแบบครัวเรือน ใช้แรงงานในครอบครัวผลิตในเนื้อที่น้อย เฉลี่ยไม่เกิน 2 ไร่ การผลิตมีปัญหาเรื่องโรคและแมลง ศักยภาพในการขยายพื้นที่การผลิตมีน้อยมากเว้นแต่จะมีเกษตรกรรายใหม่หันมาปลูกแตงกวา ขายสดทันทีที่ตลาด ไม่มีการปฏิบัติการหลังการเก็บเกี่ยวใดๆ

กะหล่ำปลี

ได้ทำการสำรวจในเขตอำเภอห้วยแถลง ในภาพรวมสถานภาพการผลิตอยู่ในระดับปานกลาง ระบบการผลิตเป็นการผลิตหลังทำนา ยังพึ่งพาธรรมชาติมาก ใช้น้ำตาม ห้วย หนอง คลอง ขนาดเล็ก ไม่มีระบบน้ำชลประทานไปถึง ปัญหาการผลิตมีโรคและแมลงรบกวนมาก ค่ายาและปุ๋ยแพง ผลิตในระดับปานกลาง มากพอสำหรับตลาดท้องถิ่นและในจังหวัดนครราชสีมา การปฏิบัติการหลังการเก็บเกี่ยว ตัดแต่งใบที่หัวก่อนส่งขายตลาด ไม่มีการปฏิบัติการหลังเก็บเกี่ยวใดๆ มากกว่านี้

คะน้า

ได้ทำการสำรวจในเขตอำเภอเมือง สถานภาพการผลิตค่อนข้างสูง ระบบการผลิตใช้เทคโนโลยีพอสมควร มีน้ำพอเพียง แต่ยังมีปัญหาเรื่องโรคและแมลงดื้อยา ราคาผลผลิตไม่แน่นอนและต่ำ เกษตรกรไม่มีแนวโน้มจะขยายพื้นที่ปลูก ขายสด มีพ่อค้ามารับซื้อที่แปลง ไม่มีการปฏิบัติการหลังการเก็บเกี่ยว

ข้าวโพดฝักอ่อน

ได้ทำการสำรวจในเขตอำเภอปากช่อง สถานภาพการผลิตยังอยู่ในระดับต่ำ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ปลูกข้าวโพดอ่อนเป็นอาชีพหลัก เพียงแต่เกิดฝนแล้งในฤดูกาลปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จึงดำเนินการถอดยอดข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มาผลิตข้าวโพดฝักอ่อนแทน ปัญหาของระบบการผลิต ขาดการดูแลเอาใจใส่ในการผลิตอย่างจริงจังจากเกษตรกร เกษตรกรยังใช้ระบบการผลิตแบบดั้งเดิม อาศัยธรรมชาติประกอบกับประสบปัญหาค่าจ้างไถเตรียมดินแพง ราคาขายส่ง ต่ำเนื่องจากขายทั้งปลือก ไม่มีการปฏิบัติการหลังการเก็บเกี่ยวกับและ/หรือปลอกเปลือกขาย

จากสถานภาพ ระบบการผลิต ปฏิบัติการหลังการเก็บเกี่ยว ตลอดจนปัญหาต่างๆ ของการผลิตผักทั้ง 7 ชนิด คณะผู้วิจัยใคร่ขอเสนอข้อเสนอแนะดังนี้

1. ภาครัฐควรเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในการป้องกันกำจัดแมลง โรค และการใช้สารเคมีแก่เกษตรกร รวมถึง การใช้สารเคมีเท่าที่จำเป็นให้มากกว่านี้ หรือส่งเสริมให้ใช้การควบคุมโดยวิธีชีวภาพ (Biological control) การควบคุมราคาสารเคมีและปุ๋ยก็เป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการผลิตผัก

2. การส่งเสริมให้เกษตรกรใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ คงต้องค่อยเป็นค่อยไปเพราะต้องลงทุนสูง ถึงแม้จะมีปัญหาเรื่องแรงงาน แต่ในปัจจุบันแรงงานมีแนวโน้มที่จะกลับสู่ชนบทมากขึ้น ดังนั้นการให้ความรู้เรื่องพันธุ์ผัก การผลิตโดยใช้เทคโนโลยีระดับกลาง ที่สำคัญต้องมีแหล่งน้ำให้เพียงพอ ก็จะทำให้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น

3. ข้อเสียของสินค้าเกษตร นอกจากจะถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลางแล้ว เมื่อผลิตผลออกมามากราคาจะตกต่ำ เกษตรกรจำเป็นต้องรวมกลุ่มกันเพื่อให้มีอำนาจต่อรองในการขาย อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยว การแปรรูป ผักเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องเร่งดำเนินการค้นคว้า สร้างขึ้นมา จะเห็นว่าเกษตรกรแทบจะไม่ใช้เทคโนโลยีด้านนี้เลย แม้แต่การตัดแต่งผักก่อนขาย

ได้ทำการสำรวจผลไม้ 4 ชนิด คือ มะม่วง น้อยหน่า มะขามหวาน และขนุน

มะม่วง

ได้ทำการสำรวจในเขตอำเภอปากช่อง สถานภาพการผลิตอยู่ในระดับสูง เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลผลิตทั้งในและนอกฤดูและผลผลิตที่มีคุณภาพดี ระบบการผลิตไม่ได้อาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียวเกษตรกรมีการจัดการเรื่องการให้น้ำที่ดี มีการฉีดยาป้องกันและกำจัดโรคและแมลงมาก แต่ยังมีปัญหาเรื่องเพลี้ยไฟโรคแอนแทรกโนส เพลี้ยแป้งของน้อยหน่าและแมลงวันทอง ปัญหาการติดผลของมะม่วงบางพันธุ์ และเริ่มขาดแคลนแรงงาน ทำให้เกิดระบบเช่าสวนทำ รวมทั้งตกเขียวซึ่งมีมานานแล้ว ปกติมะม่วงสามารถชะลอการเก็บเกี่ยวได้ประมาณ 2 สัปดาห์ ยกเว้นมะม่วงพันธุ์แรด การปฏิบัติการหลังการเก็บเกี่ยว เกษตรกรมีการแปรรูป โดยการทำมะม่วงกวนซึ่งขายได้ราคาดี

น้อยหน่า

ได้ทำการสำรวจในเขตอำเภอปากช่อง สถานภาพในการผลิตปานกลาง ระบบการผลิตใช้เทคโนโลยีในระดับกลาง การผลิตอาศัยน้ำฝนและแหล่งน้ำธรรมชาติ มีปัญหาการระบาดของเพลี้ยแป้งในระยะติดผล ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญมากในการผลิตน้อยหน่า เกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจในการควบคุมโรคและแมลง แรงงานเป็นปัญหาที่สำคัญที่ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง เกษตรกรบางรายต้องให้คนอื่นมาเช่าสวนทำ ซึ่งรายได้ต่ำกว่าการลงทุนทำเอง เนื่องจากเกษตรกรยังไม่เข้าใจเทคโนโลยีในการตัดแต่งกิ่งให้น้อยหน่าเมื่อออกผลผลิตตามต้องการ ผลผลิตจึงออกมาพร้อมๆ กัน ทำให้ราคาตกต่ำ ยังไม่มีการปฏิบัติการหลังการเก็บเกี่ยวและขนส่งเมื่อน้อยหน่ายังดิบ

มะขามหวาน

ได้ทำการสำรวจในเขตอำเภอปากช่อง สถานภาพในการผลิตอยู่ในระดับปานกลาง ระบบการผลิตไม่ใช้เทคโนโลยีเรื่องการตัดแต่งกิ่งเนื่องจากราคาแพง และไม่ค่อยดูแลรักษามากนัก แต่ทำการฉีดยากำจัดโรคและแมลงมาก โรคราแป้งซึ่งจะเข้าทำลายในระยะที่มะขามหวานออกดอก ซึ่งจะระบาดมากถ้าอากาศชื้นฝนตก จะทำให้ผลผลิตลดลงเป็นอย่างมาก การเก็บเกี่ยวใช้กรรไกรตัดทีละฝัก ต้องใช้คนงานที่มีความชำนาญ ค่าแรงแพงและหายาก ทำให้มีการแย่งแรงงานกันหรือซื้อตัวกัน เกิดเป็นระบบขายแบบเหมาสวน ผู้ซื้อแบบเหมาสวนจะจ้างคนมาเก็บเอง แต่ในระบบนี้เกษตรกรมักเสียเปรียบเรื่องราคา การปฏิบัติการหลังการเก็บเกี่ยวมีการคัดเกรดและเด็ดขั้ว หรือหากมีฝักที่เสียหายจะเก็บไว้ทำมะขามคลุก

ขนุน

ได้ทำการสำรวจในเขตอำเภอปากช่องและอำเภอวังน้ำเขียว สถานภาพการผลิตอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ระบบการผลิตในอำเภอวังน้ำเขียวเพิ่งเริ่มต้นและค่อยเป็นค่อยไป หน่วยงานของรัฐได้ไปส่งเสริมให้ทำการปลูกขนุนทดแทนพืชไร่ โดยการนำต้นกล้าไปแจก แต่ขาดการติดตามผล และให้ความรู้แก่เกษตรกรในด้านการผลิต ถึงแม้ว่าขนุนเป็นไม้ผลที่ไม่ต้องการดูแลมากนัก แต่เนื่องจากสาเหตุดังกล่าว ผลผลิตจึงยังมีคุณภาพไม่ดีพอ ผลผลิตไม่ตรงตามพันธุ์ที่ตลาดต้องการ หรือขนาดของยวงไม่ตรงตามที่โรงงานต้องการ โดยปกติการขายขนุนแกะจะขายง่ายและได้ราคาดีกว่าขายเป็นผล ในจังหวัดนครราชสีมานิยมผลิตขนุนเพื่อจำหน่ายเป็นผลสด เก็บแล้วขายเลย จึงไม่มีการปฏิบัติการหลังการเก็บเกี่ยวใดๆ เว้นแต่มีผลผลิตขนุนออกมามากๆ จะตัดมาเก็บไว้โดยใช้กระสอบคลุมไว้ได้ประมาณ 1 สัปดาห์

ในผลไม้ คณะผู้วิจัยขอเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังนี้

1. ภาครัฐและสื่อต่างๆ ควรจะเสนอข่าวสารให้เกษตรกรตระหนักถึงการป้องกันแมลงและโรคมากกว่าการกำจัด โดยเฉพาะการกำจัดโดยใช้สารเคมี ภาครัฐควรจะส่งเสริมงานวิจัยในด้านการป้องกันแมลงและโรคโดยใช้การควบคุมทางชีวภาพมากกว่าการกำจัด แต่ถ้าเกิดการระบาดมากแล้ว เช่น เพลี้ยไฟในมะม่วง การใช้สารพวก Knock down ก็ยังจำเป็นอยู่ เพลี้ยแป้งในน้อยหน่า ควรใช้พาราไทออน 20 เปอร์เซ็นต์ อัตรา 200-250 ซีซีต่อน้ำ 100 ลิตร ฉีดพ่นเมื่อระบาดมากก็ยังจำเป็น

2. ส่งเสริมให้มีการวิจัยคิดค้น เครื่องทุ่นแรงขนาดเล็ก เกี่ยวกับการให้น้ำอย่างประหยัดที่ราคาไม่แพงนักพร้อมๆ กับการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก และเครื่องทุ่นแรงสำหรับเก็บฝักมะขาม เป็นต้น

3. ใช้สื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ช่วยในการเผยแพร่วิทยาการใหม่ๆ โดยเฉพาะเทคโนโลยีการตัดแต่งกิ่ง การควบคุมทรงพุ่มเพื่อให้ผลผลิตตามเวลาที่ต้องการ การปลุกขวัญและกำลังใจให้เกษตรกรรักถิ่นฐาน และรักอาชีพการเกษตร ไม่ขายที่ดินทำที่พักตากอากาศ (Resort) และเมื่อมีเครื่องทุ่นแรงและแรงงานพอสมควร ควรทำสวนเองไม่ให้ผู้อื่นมาเช่าทำ

4. การรวมกลุ่มเกษตรกร เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับระบบการผลิตและการตลาด การต่อรองราคาผลิตผล การแบ่งสรรปันส่วนทรัพยากร การร่วมมือกันทางด้านวิทยาการ ตลอดจนการแบ่งกันใช้เครื่องมือเครื่องใช้ และอุปกรณ์ต่างๆ ในการเกษตร

Abstract

The survey was conducted from July 1995 to August 1997. The Rapid Rural Appraisal (RRA) methodology was used to investigate the status and problems of vegetable and fruit production including the post-harvest handling system. Vegetables and fruits with highest production rates in Nakhon Ratchasima were examined. These comprised, respectively: small and large hot peppers (*Capicum annuum* L.), yard long beans (*Vigna sesquipedalis*), cucumbers (*Cucurbita sativars* L.), chinese kale (*Brassica alboglabe*), chinese cabbages (*Brassica oleracea var capitata*), tomatoes (*Lycopersicon esculentum Mill.*) and baby corns (*Zea mays* L.); and mangoes (*Mangifera indica* L.), sugar apples (*Annona squamosa* L.), sweet tamarinds (*Tamarind indica* L.) and jackfruit (*Artocarpus heterophyllus* Lam.). The survey was conducted in the districts and subdistricts where these vegetables and fruits had the highest production rates. The results of the survey indicated that small and large hot peppers, yard long beans, tomatoes and chinese kale had high production status and high protential for increased production. Cucumbers and chinese cabbages had moderate production status while baby corns had low status. The farmers' knowledge of protection from, and control of, insects, diseases and pests was inadequate. Hence, farmer relied or various chemical sprays. Farmers' knowledge of post-harvest technology to preserve surplus vegetables was also inadequate. As a result, vegetables rotted and prices decreased. Generally, the status of fruit production was better than that of vegetables. The production status of mangoes was highest followed by sugar apples and sweet tamarinds. The production status of jackfruit was the lowest. Labor was lacking in fruit crop production. Most farmers who produced fruits lacked knowledge of the physiology of flowering and fruit setting, and of pest a management. Again, a lot of chemical sprays were used, and very little post-harvest technology was known or used. The transfer of technology related to flowering and fruit setting, including pest and disease control, is necessary in both vegetable and fruit production. In addition, post-harvest technology urgently needs to be put in place.